

Mellan depression och aktivism

Anteckningar om fjolårets finlandssvenska essäer

Fjolårets finlandssvenska essäistik sträcker sig från planetens själva fundament via samhällets byggstenar till individens försök att hålla sig ovanför ytan. När jag som ny för uppdraget famlar genom utgivningen under 2024 blir den uppenbara frågan vad som ska kallas essäistik. De böcker som ingår i den här översikten kan alla i någon mening beskrivas som essäistiska, även om somt ligger åt fackbokshållet, annat är essäistiska biografier och åter annat nuddar vid fiktion. Urvalet kan synas godtyckligt men syftar främst till att ta fasta på just det essäistiska. Temana rymmer såväl hela den emotionella skalan – kärlek, sorg, ensamhet, ångest – som exempelvis föräldraskap, jämlikhet och pedagogisk aktivism.

Sorgens kronologi

Det är svårt att inte drabbas av **Susanne Ringells** självbiografiska *Att avskalas ett liv* där hon skriver om tiden efter makens plötsliga död. Kvällen innan har de, trogna sin vana efter nästan fyrtio år av äktenskap, ägnat sig åt högläsning. Bägge är trötta på den haltande dialogen i boken och ser fram emot att få påbörja någon annan och att resa till sin lya i Anders hemland Sverige. Men följande morgon är Anders död och framtiden borta. Borta är också deras gemensamma liv, det som Ringell tvingas ”skala av sig”.

Boken blir både en minnesskrift och en rannsakan av det gemensamma livet. Ofta vänder sig författaren direkt till den bortgångne maken och texten inleds med konstaterandet – eller utropet, eller förebråelsen – ”Du dog”.

Ringell skriver klarsynt och mestadels utan stora

åthävor eller sentimentalitet. Kanske kunde man säga att boken följer en sorts sorgens kronologi. Den akuta sorgefasen direkt efter makens bortgång randas av minnen av hans storslagenhet. Successivt, allteftersom den akuta sorgen övergår i något annat, börjar också sprickorna få plats. Vardera parten har förstås sina brister och det gemensamma livet har slitningar, fullt som det är av kärlek men också av skillnader i temperament och läggning:

Det är en svår balansgång vi går, två konstnärer på samma lina. [...] När du är ett vrålmonster går jag i inre exil. [...] Du fortsätter forsa ur dig, går in och ut, går av och an, går på. Jag bevarar till det yttre mitt lugn, det gör dig vansinnig. Att jag är så kontrollerad och kan formulera mig. [...] Det här är grundmönstret när det vill sig illa [...] Illa går det inte lika ofta som förr, men fria från olösliga konflikter blir vi aldrig. Våra väsen. Vår väsensskildhet, vår samstämmighet.

Även om grundtonen är sorgens svärta, glimtar också humorn till, ibland mycket svart – som när författaren vill dö men finner sig vara kroppsligt friskare än någonsin: ”Dödslängtan verkar vara det mest effektiva vaccinet mot alla kroppens sjukdomar”.

Till sist börjar sorgen mycket försiktigt ge vika när en kör efterfrågar ett libretto med arbetsnamnet *Skogens själ*, som för en tid blir en tillflykt att söka skydd i. När arbetet är avslutat faller författaren emellertid hårt och fort tillbaka ner i mörkret, och där sorgen tidigare bott finns nu mest ångest: ”Jag förstod inte att rätt uppskatta sorgen, att den var en gåva. Att sorgen var en livlina som man kanske kunde klättra uppför med tiden, upp till ljuset. Jag trodde inte att det kunde bli värre. Det kan det. Mycket värre.”

Sanna Mander

Nicklas Storbjörk / Sofie Öhlund

Situationen utmynnar i ett tilltänkt självmord, hjärtskärande skildrat, förhindrat i sista stund av vaksamma vänner. När en syster frågar varför svarar berättaren att det är för att hon inte längre kan skriva. Vägen tillbaka mot någon ljusning blir lång men just språket och orden verkar bli ett sätt att till sist kunna leva, till och med med döden.

Att avskalas ett liv är oerhört vacker och väldigt självutlämnande, förstås i det smärtsamma men också i det osmickrande. Just däri ligger skönheten, att inte bara det estetiska och tilltalande får plats utan att livet ryms med i hela sin spännvidd av erfarenheter.

Ett essäistiskt grepp kan tänkas fungera väl för svåra och mångfacetterade existentiella frågor som depression och psykisk ohälsa, där frågorna ofta är många men svaren få. **Sofia Torvalds**, som även tidigare skrivit om att leva med ångest, skriver om hur livet ibland ter sig när det tyngs av sorg och svårmod. I *Att resa sig efter ett fall. Texter om tröst* är ansatsen uttryckligen att dela med sig av "tips och goda råd" som hjälpt författaren, även om hon värjer sig mot beskrivningen självhjälp. Temat är präglad av ämnets dystra natur men Torvalds skriver bitvis både vackert och underhållande. Inte

minst de många listorna som inkluderas – klassiska självhjälpselement – hanteras lekfullt, som när hon inleder en av dem med "att äta potatis" (nära nog mirakulös mat enligt en man hon intervjuat).

Det är inte helt uppenbart om det *du* som tilltalas faktiskt är läsaren eller om det, åtminstone ibland, snarare vänder sig till författaren själv. Den här (avsiktliga eller oavsiktliga) ambivalensen blir nästan som ett lager av fiktion i texten, som en öppning som pekar åt olika håll. Andra gånger är tonen mer beskäftig och råden direktare uppmaningar, som att prata om det som är svårt eller att sova tillräckligt.

Visserligen kanske man ibland måste förhålla sig så till sig själv när mörka tankar hotar från alla håll. Frågan är ändå hur långt sådana råd bär, särskilt som människor ofta vet vad man "borde" göra. Det är svårt att inte tänka på **Liv Strömquists** seriealbum *Pythian pratar* från ifjol, där hon bland annat tar upp idén – som utforskats vetenskapligt – att den som ger råd kanske gagnas mer än mottagaren.

Torvalds problematiserar emellertid också själv ställvis de enkla sanningarna. Ett fint exempel är när hon reflekterar över ett samtal om en väns klimakteriehormoner som fick världen att framstå i ett grådaskigt ljus.

”Plötsligt”, sa hon, ”såg jag hur smutsig min jacka var, hur rynkiga mina händer.” Lite justering av hormonnivåerna, och så var jackan ren igen, eller om den var smutsig fick hon inte syn på smutsen.

Jag skrattade: detta är depression.

Men vad är verklighet? Är det den smutsiga jackan eller min väns livliga, vackra ansikte när hon berättar? Är det de rynkiga händerna eller det att hon sträcker ut sin hand och griper min varje gång jag berättar något svårt? Jag ser inga rynkor på hennes händer.

Att brottas med frågor som dessa handlar sällan om att finna ett svar, en tanke eller ett perspektiv att låsa fast tillvaron vid. I stället kan reflektionerna kasta ljus över de mörka tankar som är så lätta att fastna i, tjäna som påminnelse om att världen och livet kan se (har sett, kommer att se) annorlunda ut. I andra sammanhang där denna blick för nyanser hade kommit väl till pass hastar texten däremot snabbt vidare, som när Torvalds berättar om läkaren som bestämt sade åt henne att sluta segla om det ger henne ångest. Ett gott råd förvisso, men man tänker att här skulle ha funnits något att gräva i.

En abstraktare invändning, eller snarare en fråga, är om självhjälp måste utesluta samhällskritik. Kanhända låter det förmätet att avkräva en självhjälpsbok detta, men kan det inte vara en lättnad att se att det man har att brottas med inte alltid är bara egna känsligheter utan också ett på många sätt dysfunctionellt samhälle?

Ensamhet, feminism och att skaffa en mamma

En essäsamling där samhällskontexten är i blickfånget är **Nora Hämläinens** *Granhäcken. En essä om ensamheter*. Som titeln antyder handlar det inte om ”ensamhet” som entydigt fenomen utan om mångfalden av ensamhet, liksom om de kulturella förståelserna: hur vi uppfattar ensamhet och tänker kring den. En sådan uppfattning, som verkar ha etablerat sig som allmän sanning och som Hämläinen med särskild enfass vänder sig mot, är att vi just nu skulle dras med en ensamhetsepidemi som skiljer ut vårt samhälle från andra tider och platser. De samhällsformer vi känner kanske bidrar till ensamhet i vissa grupper, som äldre med begränsad funktions-

förmåga, men kan minska den till exempel bland queera och andra minoriteter eftersom människor lättare får kontakt med likasinnade.

Hämläinen säger sig vilja utforska frågor om ensamhet genom att ”vandra mållöst, fundera metodlöst”. Detta betyder bland annat att ingångarna till temat är många. Hon läser både akademiska texter, särskilt filosofi och sociologi, och skönlitterära framställningar av ensamhet. Hon funderar på hur städer och samhällen är uppbyggda, och hon reflekterar över sociala sammanhang hon själv varit inbegripen i.

Bland de litterära exempel hon vänder sig till för att illustrera ensamhetens ofta finstiltade genealogi återfinns **Sara Lidmans** *Regnspiran*. Romanen handlar om en liten by i Västerbotten under sent 1800-tal, där den lilla flickan Linda avskärmas från föräldrar och byagemenskapen – aldrig helt utesluten men heller aldrig innesluten i den ”by-ande” som verkar omfamna övriga bybor. Det här blir ett exempel både på ensamhet i andra tider och hur ensamheten är på ett sätt påtaglig men ändå undan-
glidande, svår att helt förklara.

Ofta är Hämläinens betraktelser insiktsfulla och reflektionerna tankeväckande att följa. En viktig förtjänst är just intresset för de många nyanserna. Hon avvisar förenklande beskrivningar av människors egenskaper som ibland tas som förklaring till deras ensamhet, till exempel självupptagenhet eller bristande självkritik (!) – särskilt den norske filosofen **Lars Svendsen** tjänar här som antagonist. Som Hämläinen säger är att skriva om ensamhet samtidigt att skriva om samvarons villkor, något som ofrånkomligen inbegriper individens omgivning i lika hög grad som henne själv. Följaktligen är det inte (bara) de ensamma människorna som behöver förändras, utan sociala strukturer och själva samhällsbygget inverkar på de möjligheter till samvaro som finns – eller saknas.

Även om också detta är högtintressant, hajar jag till inför själva utgångspunkten. Hämläinen skriver uttryckligen att det är vissa (yrkes)grupper som skapar samhället. Bland de många hon räknar upp ingår allt från politiker och stadsplanerare till bibliotekarier, lärare och socionomer. Förvisso viktiga funktioner, men bilden verkar bli att samhället är en struktur man bygger upp för att sedan släppa in

människomassorna i. Det är en bild jag har mycket svårt att svälja. För är vi inte alla del av det som är samhället? Själva samhället ett ständigt pågående projekt som formas och omformas av hur vi lever i det och med varandra. Hämläinens eget ovannämnda exempel illustrerar ju någon som förblir ensam mitt i en gemenskap. Här verkar det vara något helt annat som krävs än professionella strukturåtgärder.

Också hos **Anna Lindholm** är blicken stadigt riktad mot förhållandena i samhället. I *Husmödrar och feminister* skriver hon om krocken mellan generationer präglade av efterkrigstidens (för många ouppnåeliga) hemmafruideal respektive 1970-talets feminism. Framför allt är det kvinnorna som står i fokus och Lindholm blandar familjebiografiska betraktelser särskilt kring de egna mor- och farmödrarna med intervjuer av kvinnor som varit aktiva feminister på 1970-talet. Vad tänkte 50-talskvinnorna om sina liv och möjligheter, vad tänkte de om de yngre kvinnornas feminism? Och hur förhöll sig de nyblivna feministerna till sina föräldrar respektive sina egna barn?

Lindholm är förtrogen med genusteori och kvinnohistoria men frågorna och rösterna i texten får leva i all sin komplexitet och med sina motsägelser utan att reduceras till någon enskild teoretisk infallsvinkel. Också Lindholm själv är närvarande i texten och reflekterar kring sin uppväxt, sitt föräldraskap och vad det betyder för henne att vara feminist.

Lindholm får till sin förvåning kännedom om att det även i hennes uppväxtstad Ekenäs funnits feministiska grupper på sjuttioalet och hon intervjuar några av dem som var med då det begav sig. Med tanke på sin egen ungdomstid fylld av tjejmagasin med bantningsråd och skolår av (misslyckad) socialisering till snäll flicka riktar hon en fråga till feministerna – varför gav de inte sina döttrar mer vägledning för att hantera denna verklighet? Frågan får aldrig mer än ett något trevande svar och knappast finns något enkelt sådant, utan medför ytterligare frågor om att själv skapa trygghet för en ny generation i en värld som samtidigt kan vara oerhört skrämmande.

Viljan i boken att förstå och överbrygga de olika perspektiven – liksom vi människor över lag ofta är, både trassliga och motsägelsefulla – är en stor förtjänst. I en samtid besatt av att vara ”på rätt sida om

historien” bjuder Lindholms undrande och reflekterande inställning in till egna mer öppenhjärtiga reflektioner.

Även **Kaj Korkea-aho** skriver om föräldraskap, eller egentligen om den snåriga vägen dit när omgivning och samhälle inte uppmuntrar och ibland aktivt motsätter sig det, så som insändarskribenten som uppmanade homosexuella par att skaffa hund i stället. Korkea-aho återger i *Hur man möter en mamma* självbiografiskt sina och maken **Nikos** försök till familjebildning. Maken är den som längtar efter barn och introducerar idén om medföräldraskap. Korkea-aho själv har inte ägnat frågan många tankar eftersom möjligheten tett sig så avlägsen, rentav omöjlig för honom som vuxit upp i en väckelsekristen miljö. Småningom värms han ändå upp för idén, vilket leder till en lång och emotionell process där paret dejtar potentiella mammor. Hopp och längtan hinner förbytas i missmod och uppgivenhet många gånger under processen.

Korkea-aho skriver öppet om sina tvivel och farhågor, bland annat rädslan för infertilitet får stort utrymme. Även relationen till de egna föräldrarna upptar hans tankar, vilket väl är oundvikligt när det kommer till frågor om att bli förälder. Han rannsakar sig själv, sin relation och de begynnande relationerna till tilltänkta medföräldrar. Ofta är det självutlämnande, och under de tre år som processen pågår lever paret med en mängd frågor att ta ställning till: vilka saker det måste finnas samsyn om, hur de passar ihop med de potentiella mammorna, hur var och en vill att barnets liv ska se ut.

Korkea-aho slätar ju heller inte över sina egna tillkortakommanden, men ibland reagerar jag på kraven på hur en mamma och medförälder ska vara. Som oviljan att förstå kvinnan som drar sig ur för att hon är obekväm med att hennes barn ska prata ett språk (svenska) som hon som finskspråkig inte förstår. Men mycket står på spel och det är säkerligen svårt att undvika sårighet och besvikelser oavsett hur mycket man planerar och tycker sig ha avtalat. Korkea-aho skriver tillgängligt och underhållande om ibland svåra men viktiga frågor.

Romance och fossil

Den ständigt produktiva **Merete Mazzarella** gav i

fjöl ut boken *Att lära sig falla. Om kärlek och andra känslor*. Som ofta hos Mazzarella är texterna medryckande och läsningen lätt att försjunka i. Det övergripande temat är alltså känslor och framför allt då kärlek, även om de enskilda avsnittens sammanhang och ansatser är väldigt olikartade och jag ofta får titta på omslaget för att påminna mig om den röda tråden.

En stor del av texterna ägnas åt litteratur, och de bereder de intressantaste insikterna. Verket tar avstamp i den svalt distanserade hållning som Mazzarella möter när hon på 1960-talet börjar studera litteraturvetenskap. Nämligen att "litteratur ska tolkas, analyseras ... ingalunda älskas". Mazzarella vill i stället försvara just kärleken till litteratur i alla dess former. Med den beläsenhet som anstår en professor emerita i litteraturvetenskap rör hon sig obehindrat mellan genrer och stilar och hämtar sina exempel både från "hög litteratur" och inom skrätet ofta nedlåtande behandlade genrer som självhjälp, *feelgood* och *romance*.

På många sätt är tankarna kring dessa också de mest givande och essäerna bjuder många insikter. Hon skriver bland annat att *romance* kunde förstås som myter: "... tack vara sin fasta struktur [kanske] en enda myt som kan berättas på nytt och på nytt, alltid till tröst." Det här blir något av en slutsats men kunde gärna ha tjänat som ingång till att vidare utforska temat. Utan att moralisera om behovet av verklighetsflykt, tänker jag att just myterna säger något djupare om behovet att förstå, hantera och ibland kunna förändra sina omständigheter. Här skulle det ha funnits plats för att mer ingående analysera myters plats för människor och samhällen. Vad gör myter med de människor som tar del av dem? Vad bevarar de, vad kan de förändra? Och hur bidrar myterna till att forma människors självförståelse?

Som helhet förblir *Att lära sig falla* något spretigt. Kärleken till läsning är en del av tematiken, kärlek mer allmänt en annan; övriga dimensioner av människors känsloliv dyker här och där upp i olika

Emma Strömberg

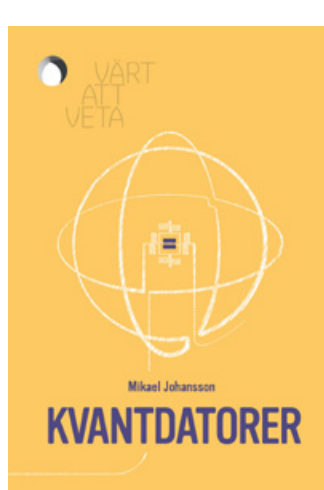
Antti Pokela

Fredrik Bäck

Fredrik Bäck

Antti Pokela

Fredrik Bäck

former, från sinnlighet till kränkthet eller sorg.

Marcus Rosenlunds *Den underjordiska boken* är faktasäckad men greppet essäistiskt. Rosenlund lyckas skriva underhållande om teman som inte nödvändigtvis uppfattas som särskilt rafflande – bergarter, vattnets kretslopp, kanalbyggen. Tonen är mestadels lättsam även om också stora frågor som planetens framtid dryftas. Rosenlund har som vetenskapsjournalist både stora kunskaper och en förmåga att skriva lättfattligt. Underjordens många skikt utforskas förstås grundligt men också havens hemligheter dryftas, inklusive bajs, salt och fossiler.

Bland annat tar han upp Mary Anning, en av paleontologins förgrundsgestalter men inte erkänd förrän långt efter sin död. Sin tidigaste bekantskap med fossil gjorde hon under barndomen som fossiljägare, ett sätt för många fattiga att få mat på bordet. Småningom blev också hon själv alltmer nyfiken på de fossil hon letade efter och trots att hon inte hade någon formell utbildning blev hon med tiden mycket insatt i tidens litteratur om frågan och formulerade en egen hypotes.

En annan fascinerande men tragisk historia är den om Nauru, önationen som blev oerhört rik tack vare sin guano (fågelbajs, eftertraktat som gödsel), därefter oerhört fattig av samma skäl (utländsk rovdrift som efterlämnade stor förstörelse) och som nu hotas av stigande havsnivåer.

Dessa exempel illustrerar väl Rosenlunds sätt att rama in de teman han behandlar. Naturvetenskapliga fenomen inlemmas naturligt i sin sociala och politiska kontext. Texterna är lättillgängliga, informativa och tar ofta avstamp i personliga anekdoter.

Också de tidsmässiga betraktelserna är fascinerande (om än hisnande) när Rosenlund blickar framåt mot tänkbara utvecklingslinjer eller vänder blicken bakåt i historien, ibland över årmiljonerna. En sidoeffekt av detta är emellertid att åtminstone den här läsaren känner sig något avtrubbad. När jag med boken i tankarna går förbi en nyligen sprängd kulle (Åbabor älskar att påpeka att Åbo liksom Rom har sju kullar, även om de efter allt sprängande som följt av byggivern snarare är fyra och tre halvor) tänker jag att det kanske inte spelar så stor roll, om berg under årmiljonerna ändå kommer att formas och omformas av vattnet. Men som Rosenlund själv konstaterar är ju den stora frågan inte om

planeten kommer att bestå utan hur människors livsbetingelser ser ut i framtiden.

En skolpionjär, en kvinnoaktivist, en tjänsteman

Några biografier gavs också ut under 2024. **Annika Luther** har gjort gedigna efterforskningar för sin levnadsteckning av **Laurin Zilliacus** som grundade Zilliacuska skolan, där såväl Luthers pappa och hans bröder som senare även hon själv gått. Boken rymmer både en historik om skolan, officiellt Tölö svenska samskola, och ett utförligt porträtt av Zilliacus, en vad det verkar driven idealist och aktivistisk pedagog.

Zilliacus beskrivs som en verklig kosmopolit som tillbringade sina unga år utomlands, framför allt i Storbritannien, innan han småningom valde att bosätta sig i Finland. Några år av sin skolgång tillbringade han på den progressiva internatskolan Bedales i England, dit han senare också återvände i egenskap av lärare. Erfarenheten tycks ha gjort stort intryck på honom, eftersom det var ett finländskt Bedales han föresatt sig att skapa. Utöver hans pedagogiska värv redogör boken bland annat även för Zilliacus släktförhållanden, hans inledningsvis lyckliga äktenskap med hustrun Ulla, hans insatser inom fredsoppositionen och ett långvarigt utomäktenskapligt förhållande med kollegan Mary Crowley på Bedales. Som Luther själv framhåller är porträttet hon tecknar inte enbart en glansbild av en beundransvärd aktivist utan visar nyanserat olika sidor av hans liv.

Mest intressant är ändå huvudspåret i boken, den reformpedagogik Zilliacus förespråkade. Till innehållet skiljde den sig inte avsevärt från sina förebilder i Europa, men han var den som introducerade nyskolerörelsen, som den då kallades, i Finland. Centralt för denna pedagogiska strömning var att eleverna skulle fostras till nyfikna och aktiva medborgare förmögna till egna initiativ och kreativitet. Som pensionerad lärare är Luther särskilt ägnad att kommentera denna pedagogiks styrkor och svagheter och att jämföra den med rådande utbildningsparadigm. En översikt av historiska förgrundsgestalter som Heinrich Pestalozzi och Maria Montessori ger ytterligare kontext. Att texten är väldigt välskriven gör att såväl tråd som innehåll är lätt att följa,

även om inte all detaljrikedom är fullt lika givande.

En röst för frigörelse. Emma Saltzmans livshistoria är en biografi åt det mer akademiska hållet. **Inga Elgqvist-Saltzman** och dottern **Katarina Saltzman**, som forskat i pedagogik respektive etnologi, tecknar genom förmodern Emma Saltzmans liv finländsk kvinnohistoria under de omvälvande årtiondena kring sekelskiftet 1900. Biografen utgår dels från Emma Saltzmans egna skrifter, särskilt hennes egna dagböcker, brev och självbiografiska anteckningar om barn- och ungdomsåren, dels den äldsta dottern **Emmas** släktkrönika som återger moderns vidare livshistoria.

Eftersom Saltzmans far tjänstgjorde som officer i Ryssland tillbringade hon sina ungdomsår på olika håll i Ryssland och senare i faderns hemtrakter i det finländska Karelen. Det här medförde inte bara språkkunskaper utan bland annat såg hon även livegenskapen på nära håll. Efter sitt giftermål stegade hon sig i en bildad borgerlig miljö i Helsingfors och var vid sidan om doktorsfru och fembarnsmor aktiv i det passiva antiryska motståndet under ofärdsåren och sedermera i flera av de kvinnopolitiska organisationer som föddes ur motståndsrörelsen. Inte minst engagerade hon sig i Kvinnokagalen, Marthaförbundet och Svenska Kvinnoförbundet tillsammans med namnkunniga kvinnosakskvinnor som Annie Furuholm och Dagmar Negovius.

Ofta får Emma Saltzman själv komma till tals genom citat ur hennes skrifter, vilket ger den annars akademiskt präglade och detaljrika texten lite mer liv. Intressanta är också åren i Ryssland och de historiska skeden som Saltzman upplevde. Det är förtjänstfullt att författarna även tar upp några av familjens livegna tjänsteflickor. Inte minst gäller det daddan Avdotja, som stannade i familjen efter livegenskapens upphörande. Behandlingen av dessa kan dock kännas lite aningslös. Sakerligen var dessa kvinnor varmt avhållna men att de blev frigivna gav dem knappast per automatik särskilt stora valmöjligheter i livet.

Bjarne Lindström har efter ett yrkesliv som tjänsteman och utredare, bland annat vid Ålands statistikmyndighet, samlat på sig tankar och erfarenheter som här mynnat ut i en serie texter om mänskliga och samhälle. Verkets titel *Reflexioner från landet som icke är. Sju essäer om oss människor*

och vårt samhälle anspelar uttryckligen på **Edith Södergrans** kända dikt, i och med den ambivalenta identitet Åland har som kulturellt svenskt men politiskt och ekonomiskt sett finländskt. För Lindström uttrycker versraden emellertid inte, som för Södergran, en längtan till det icke-varande. Tvärtom vill han se en mer utvecklad åländsk autonomi som, säger han, i dagsläget faktiskt inte alls har så stort politiskt handlingsutrymme som man gärna framhåller både utåt och på hemmaplan. Det är i detta sammanhang han tar avstamp men texterna dryftar många stora frågor om samhälle och människors plats i det.

Essäerna har vissa förtjänster, referensramen är bred och Lindström besitter mycken kunskap, även om texterna är något ojämna och språket tyngs av en viss styltighet. Bredden spiller emellertid någon gång över i väl vittfamnande resonemang. Det är till exempel fallet när Lindström känner sig manad att ge sig in i diskussionen om könens biologiska karaktär. Intressantare är däremot de många reflektionerna kring demokrati och hur den på olika sätt kringkärs. Trots att Lindström närmar sig frågan ur ett åländskt perspektiv är det angelägna frågor mer allmänt. Detta inte minst som den demokratiska arenan fortsatt att krympa när inte bara kommuner slås ihop utan också har mist en del av sina tidigare kärnuppdrag till de nybildade och för många mer avlägsna välfärdsområdena.

Kortessäer: speglar, kvantdatorer och världens bildnatur

Även fjolårets flora av kortessäer var rik. För volymen *Häriifrån och hit* i Ellips serie 'lilla e' har **Henrika Ringbom** översatt lyrikern **Mirkka Rekolas** essä *Om världens bildnatur* (*Maaailman kuva-luonteesta*) samt skrivit en kommenterande essä om en text som verkar ha gripit Ringbom, själv poet, djupt. Rekolas essä är mycket tät, dels för att språket har en poetisk kvalitet, dels för att hon verkar driva en för mig dunkel tes – att världen är föreställande – men denna kanske snarare ska förstås som en ingång, ett perspektiv. Kanske krävs det att man når perspektivet i någon viss sinnesstämning, eller utifrån någon specifik fråga? Lite vagt tror jag mig kunna ana vad hon är ute efter när hon verkar fara efter bildens, och världens, flertydighet: "Bilderna är

inte tagen så mycket som mottagen. Den förutsätter öppenhet. Och i denna upplevelse ser vi 'på ett dunkelt sätt, såsom i en spegel'". Ringboms läsning erbjuder i alla fall en liten öppning till Rekolas text. Ringbom tar särskilt fasta på två saker, "världens bildnatur" som upplevelse (att se sitt eget inre ute i världen) och det dynamiska i Rekolas förståelse. Ringbom gör inte anspråk på någon heltäckande tolkning och omfattar inte heller allt i Rekolas text, men den associativa tolkningen och nedslagen i Rekolas övriga författarskap tecknar ett intressant porträtt.

Speglar dyker även upp i serien *Vårt att veta*, vid sidan om skog och kvantdatorer. För speglarna står **Sari Kivistö** och **Sami Pihlström**, professorer i litteraturvetenskap respektive religionsfilosofi. I verket *Speglingar*, i översättning av Pia Vuorio, utforskar de tillsammans spegeln som metafor och kulturell symbol inom västerländsk litteratur, filosofi och religion där spegeln och speglandet varit ett uttryck för såväl sanning som fåfänga. Mestadels handlar det om en idé- och litteraturhistorisk översikt, men mot slutet gör författarna en del kritiska anmärkningar, framför allt mot Richard Rorty som avfärdat spegelmetaforen. Särskilt den sista avdelningen blir något kortfattad, men som helhet är texten mycket intressant.

Jan Kunnas redogör i *Skogen* för skogsbrukets historia, skogarnas roll för att avvärja klimatkrisen och skogspolitiken förr, i dag och i framtiden. Kunnas är forskare i just skogspolitik och går bland annat igenom hur skogsbruket förändrats över tid allteftersom behoven och människors livsform förändrats, skogsbrukets roll för Finlands ekonomiska utveckling och vilka motstridiga intressen som i dag riktas mot skogen. Också här handlar det om en översikt, men en mångsidig sådan om ett högaktuellt ämne.

I samma serie får läsaren i **Mikael Johanssons** lilla häfte *Kvantdatorer* göra bekantskap med de gäckande och av allt att döma synnerligen nyckfulla kvanterna, hur kvantdatorer skiljer sig från "vanliga" superdatorer och hur kvantteknik i framtiden kan komma att revolutionera världen. Jag vet inte om jag blir mycket klokare, men det hänger i så fall inte på författaren som gör ett utmärkt jobb i att försöka förklara ett minst sagt komplicerat fenomen.

Språkbilderna är många och det är väl också bara metaforiskt man kan fånga företeelser som egentligen bara är beräkningar och, i fallet kvanter, verkar ducka så fort någon försöker fånga en skymt av dem.

Bland kortessäerna återfinns även **Sven-Erik Klinkmanns** *Jag skriver för att minnas och för att glömma. En essä om att skriva essäer*. Som undertiteln antyder handlar det i mycket om essän som form: vad som karaktäriserar essäistiskt skrivande, hur essän skiljer sig från andra genrer, vad den rymmer, hur essäistiken utvecklats historiskt. Klinkmanns ingång till temat är hans eget essäskrivande och hur kriser fått honom att alltmer söka sig till essäistiskt skrivande. I hans fall handlade det framför allt om en existentiell och professionell kris som journalist vilken utmynnade i en depression, men på ett mer grundläggande plan också om sviterna av polio i tidiga år.

Just kriserna verkar Klinkmann se som den centrala drivkraften för essäistik, och hela texten öppnas med orden "Det börjar alltid med en kris". Åtminstone om man med kris förstår en sorts antites till tvärsäkerhet, som ett kritiskt perspektiv eller ett öppet sökande, är detta inte svårt att omfatta. Det öppna och oavslutade är ett återkommande tema i texten: att man i en essä brottas med en frågeställning, men inte alltid för att nå ett svar utan lika gärna för att hitta nya frågor, nya spår att följa.

Klinkmanns essä är på många sätt intressant, både i hur han dissekerar det essäistiska skrivandets särdrag och ger en översikt över genren och inte minst det finlandssvenska fältet. Däremot ser jag inte alltid vart han vill komma med sina resonemang, och då menar jag inte att svaren borde vara mer definitiva utan att jag inte riktigt förstår vad som driver hans frågor.

BE NORDLING

Elgqvist-Saltzman, Inga och Saltzman, Katarina: *En röst för frigörelse. Emma Saltzmanns livshistoria*. Svenska litteratursällskapet i Finland | Appell.

Hämäläinen, Nora: *Granhäcken. En essä om ensamheter*. Förlaget M.

Johansson, Mikael: *Kvantdatorer*. Svenska litteratursällskapet i Finland | Appell.

Korkea-aho, Kaj: *Hur man möter en mamma*. Förlaget M.
Kivisto, Sari & Sami Pihlström: *Speglingar*. Svenska
litteratursällskapet i Finland | Appell.
Klinkmann, Sven-Erik: *Jag skriver för att minnas och för
att glömma. En essä om att skriva essäer*. Nostos.
Kunnas, Jan: *Skogen*. Svenska litteratursällskapet i
Finland | Appell.
Lindholm, Anna: *Husmödrar och feminister*. Schildts &
Söderströms.
Lindström, Bjarne: *Sju essäer om oss människor och vårt
samhälle*. Libraria.

Luther, Annika: *Kosmopoliten i klassrummet. Laurin
Zilliacus och drömmen om den nya skolan*.
Schildts & Söderströms.
Mazzarella, Merete: *Att lära sig falla. Om kärlek och andra
känslor*. Schildts & Söderströms.
Rekola, Mirkka och Ringbom, Henrika: *Om världens
bildnatur | Härifrån och hit*. Ellips.
Ringell, Susanne: *Att avskalas ett liv*. Förlaget M.
Rosenlund, Marcus: *Den underjordiska boken*. Schildts &
Söderströms.
Torvalds, Sofia: *Att resa sig efter ett fall*. Fontana Media.